

Filistin'de İngiliz İşgali ve Politikaları

Özet

Filistin topraklarında Yahudi kolonilerinin oluşturulması ve İsrail devletinin kurulmasına giden süreçte İngiliz kolonyal politikaları, İngiliz askeri işgali ve akabinde İngiliz manda yönetimi tarihi bir rol oynamıştır. Bu bağlamda İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından imzalanan 1917 Balfour Deklarasyonu, Filistinlilere ait toprakların bu topraklar üzerinde hak iddia eden Yahudi bir toplum tarafından işgal edilmesinde tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Balfour Deklarasyonu'na dayanarak İngiliz sömürgeciliği himayesinde, Filistinlilere ait toprakların işgal edilmesi ve burada yeni bir ulus inşası temelinde İsrail devletinin kurulması projesi gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, İngiliz politikalarının nasıl şekillendiği, uygulandığı ve Filistin'deki sonuçları, Balfour öncesi süreç; Balfour Deklarasyonu ve İngiltere'nin Filistin'de askeri işgal dönemi (1917-1920); Filistin'de İngiliz manda yönetimi (1920-1948) olmak üzere üç ana evrede ele alınmaktadır.

Dr. Esra Çavuşoğlu
Marmara Üniversitesi

Giriş

Filistin topraklarının işgal edilmesi ve Filistin halkının yerinden edilerek yerine yeni bir ulus inşası doğrultusunda İsrail devletinin kurulması olan siyonist yerleşimci kolonyalizm projesi, İngiliz kolonyalizmi himayesinde, Balfour Deklarasyonu'na dayanarak gerçekleştirilmiştir. Dönemin başat emperyal gücü olan İngiltere'nin desteği ve varlığı olmaksızın siyonist projenin gerçekleştirilmesi mümkün olamazdı. Bu sebeple, Filistin'de işgalin tarihi İngiltere'nin sorumluluğunda ve İngiliz marifetiyle yazılmıştır. Bu bölümde, İngiltere'nin Filistin'in bir Yahudi devlete dönüştürülmesi projesinin desteklenmesine yönelik politikaları, bu politikaların şekillenmesinde etkili olmuş olan faktörler, politikaların uygulanması ve sonuçları ile birlikte incelenmektedir. Bu çerçevede, temel olarak İngiltere'nin emperyalist çıkarları ile siyonist projenin ne şekilde örtüştüğü üzerinde durulmakta ve süreç içinde İngiliz siyaseti ve siyonizm arasındaki ilişkinin nasıl bir seyir izlediği ele alınmaktadır. Bu noktada, siyonizmin liderliğini üstlenmiş olan kilit şahısların

İngiliz siyasetçileri üzerinde oluşturdukları nüfuz ve lobi faaliyetleri en belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır. Siyonistler, birkaç kilit İngiliz siyasetçiyle geliştirdikleri birebir temaslar doğrultusunda İngiliz hükümeti üzerinde önemli bir etki kazanmıştır. Tarihsel süreç içinde İngiliz politikaları ile siyonist proje bazen uyum bazen de çatışma içinde olmuştur. İngiliz politikalarının şekillenmesi ve uygulanması, Balfour öncesi erken dönem, Balfour Deklarasyonu ile başlayan İngiltere'nin Filistin'deki askeri işgal dönemi (1917-1920) ve 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile başlayan Filistin'de İngiliz manda yönetimi dönemi (1920-1948) olmak üzere üç ana evreyi kapsamaktadır. İngiltere, Balfour Deklarasyonu'na dayanarak Osmanlı topraklarının bir parçası olan Filistin'i işgal etmiş ve askeri yönetimi boyunca Yahudi göçlerinin ve yerleşimlerinin önünü açmıştır. İngiliz Manda yönetimi kapsamında siyonist kurumları devlet içinde devlet oluşturmuş ve 1948'de İsrail devletinin kurulması sağlanmıştır.

İngiltere'nin Erken Dönem Filistin Politikası

Balfour Deklarasyonu'nun imzalanmasından yüz yıl önce 1817'de ilk olarak İngiliz Savaş Bakanı Lord Palmerston, Osmanlı yönetimine Filistin'de Yahudiler için büyük ölçekli bir yerleşim yeri kurulmasını önermiştir. İngiliz Bakan, Yahudilerin anavatanlarına dönmesini destekleyerek Osmanlı Devleti'nin nüfuz alanının güçleneceğini ve aynı zamanda İngiliz ticari çıkarları bağlamında, İngiliz ürünlerinin market sahasını genişletme imkânı bulacağını savunmuştu.¹ Elbette bu talep Osmanlı idaresi tarafından karşılık bulmamıştır. İngiltere'nin Yahudi meselesine olan ilgisi, tamamen Fransa ile olan siyasi rekabeti çerçevesinde, Napol-

yon'un 1798'de Mısır'ı işgalinin akabinde Yahudileri, "Filistin'in haklı mirasçıları" söylemi ile siyasi nüfuzuna alet etme girişimi üzerine gelişmiştir.² Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa Filistin dahil olmak üzere tüm Suriye topraklarında hâkimiyet kurması ve Avrupa güçlerine kutsal toprakları açma politikası sonucu, 1838'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston Kudüs'te İngiliz başkonsolosluğunu kurmuştur. Bu dönemde, Avrupa devletleri, "Şark Meselesi" kapsamında, Osmanlı Devleti'nin tabiiyetindeki gayrimüslimlerin korunması bahanesiyle bölgede nüfuz geliştirme rekabetine girmiştir. Ortodoks Hıristiyanlarının hamiliğini üstlenen Rus-

ya ve Katoliklerin hamiliği iddiasındaki Fransa'ya karşı İngiltere, Yahudileri ve Protestan Hıristiyanları himayesine alarak Kudüs'te siyasi bir nüfuz geliştirme politikası gütmüştür.³ İngiltere, Yahudilerin Kudüs'e dönüşü projesini stratejik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda, siyonist değil fakat emperyalist bir yaklaşımla desteklemiştir. İngiltere'nin bölgedeki siyasi varlığını güçlendirmesine zemin hazırlamak ve Kavalalı Mehmed Ali'nin gelecekteki ihtiraslarına karşı bir bariyer oluşturmak üzere 1870'lerin sonuna kadar sürdürülen "Yahudilerin Yeniden Doğuşu" doktrini İngiliz siyasetinde ve kamuoyunda genel bir kabul görmemiştir.⁴

20. yüzyıl başları itibari ile, İngiliz siyasetinin ve dış politikasının konuya olan ilgisi, İngiltere'de güçlenen siyonist hareketin etkisini artırması paralelinde gelişmiştir. Dünya Siyonist Örgütü'nün ilk başkanı olan Theodor Herzl, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma hedefi doğrultusunda 1898'de Alman İmparatoru Kayzer 2. Wilhelm'le görüşerek, Osmanlı yönetimi üzerindeki nüfuzu ile Filistin'de Almanya hamiliğinde bir Yahudi devleti kurulması konusunda ikna etmeye çalışmıştır.⁵ Kayzer tarafından reddedilen Herzl, 1901'de direkt olarak Osmanlı Sultanı ile görüşerek Filistin'e Yahudi göçlerine izin verilmesi talebinde bulunmuş fakat sonuç alamamıştır. Bunun üzerine Herzl İngiltere üzerine yoğunlaşmış ve siyonist proje İngiltere'de yürütülmüştür.

Bu dönemde, İngiltere'nin siyonizm yanlısı bir devlet politikası mevcut olmayıp, konuya olan ilgi daha ziyade İngiltere'ye Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçünü kısıtlama politikası doğrultusunda gelişmiştir. Başbakan Arthur James Balfour (1902-1905) ve Sömürge Bakanı Joseph

Chamberlain istenmeyen Yahudiler sorununu çözmek üzere 1905'te Yabancı Yasasını çıkararak İngiltere'ye göçü kısıtlamıştır.⁶ Siyonistlerin, Sina ve Ariş bölgesinin Yahudilere tahsis edilmesi talebi hükümet tarafından reddedilmiş, buna karşılık Chamberlain Kenya ve Uganda'da 120 bin yerleşimciyi kapsayacak otonom bir Yahudi devleti teklifinde bulunmuştur. Fakat Herzl ve siyonist ekibi tarafından, ancak "vadedilmiş topraklara" geçiş yolu sağlayabilecek bir yerin Yahudi devleti olabileceği iddiasıyla reddedilmiştir.⁷

Herzl'in 1906'da ölümü sonrasında, İngiliz hükümeti üzerinde lobi faaliyetlerini yoğunlaştıran siyonist hareket, Rus Yahudilerinden, Manchester Üniversitesi'nde Kimya profesörü Chaim Weizmann'ın Rothschild ailesinin desteği ile etkinliğini artırdığı bir sürece geçmiştir. Yahudi devleti için Filistin dışında başka bir alternatif olamayacağı düşüncesinde olan Weizmann, bunun İngiliz hükümeti tarafından gerçekleştirilmesinde kilit rol oynamıştır. Bu süreçte, İngiliz siyasetçileri genel olarak siyonizmi desteklememiş fakat birkaç İngiliz siyasetçi siyonistlerle olan bağlantıları doğrultusunda, siyonizmin İngiliz politikalarını şekillendirmesinde kilit rol oynamıştır. Bunların başında, Weizmann'ın yakın temas halinde olduğu İngiliz Başbakan (1902-1905) ve Dışişleri Bakanlığı döneminde (1916-1919) tarihi Balfour Deklarasyonu'nu imzalayan ve ismini veren Arthur Balfour gelmektedir. Esasen anti-Semitik olan Balfour, Yahudileri bölgede İngiliz sömürgeciliğini genişletmek için oldukça kullanışlı bir grup olarak görmekteydi.⁸ Weizmann, 1905'te Balfour'la ilk buluşmasında, "Sizin Londranız daha bataklık iken Kudüs bizimdi" ifadeleri ile siyonist propagandasına başlamış ve sonraki yıllarda devam eden görüşmelerinde Balfour üzerinde önemli bir etki kazanmıştır.⁹ Siyonizme destek

veren diğer önemli siyasetçi, Başbakanlığı döneminde (1916-1919) Balfour Deklarasyonu'nun ilanını sağlayan David Lloyd George'dur. Dindar bir Hıristiyan olan Lloyd George'un, İsa Mesih'in dönüşü için Yahudilerin dönüşünün gerekliliğine

I. Dünya Savaşı Bağlamında Gizli Anlaşmalar ve Filistin

1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya ile birlikte müttefik devletler safında savaşa katılması, İngiltere'nin politikalarını ve güç projeksiyonunu Ortadoğu'da Osmanlı topraklarının siyonist proje doğrultusunda paylaşılması çerçevesinde şekillendirmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim savaşın sonunda kazanan İngiltere ve siyonizm olmuştur. 1. Dünya Savaşı bağlamında İngiliz siyasetinde iki farklı yaklaşım rekabet içinde olmuştur. Radikal yaklaşım olarak değerlendirilen birinci grup Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini, Osmanlı topraklarının bölünerek itilaf devletleri arasında paylaşılmasını ve İngiliz emperyalizminin Filistin'e genişletilerek siyonizmin desteklemesini savunmuştur.¹¹ Liberal bir yaklaşım benimseyen diğer grup ise Rusya'yı sınırlandırmak üzere Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasını ve Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarındaki mevcut idari yapı üzerinde kurumsal reform yapılmasını savunmuşlar ve siyonizmin desteklenmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın "zafersiz barış" (peace without victory) prensibini savunan liberal yaklaşımı benimseyen Liberal Parti hükümeti Başbakanı H. Henry Asquith (1908-1916) ve Dış İşleri Bakanı Edward Grey, Osmanlı toprak bütünlüğünü ve reformist politikalarını baltalayacağı öngörüsü ile tüm siyonist yanlısı kararların alınmasına engel olmuştur.¹² Asquith kabinesinin bir üyesi olan siyonist Herbert Samuel

olan inancı siyonizme olan büyük desteğinde etkili olmuştur.¹⁰ Georg'un 1916'da H. Henry Asquith'ten (1908-1916) başbakanlığı devralması, siyonizm tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1915'te Goerge ve Weizman'la yaptığı görüşmenin ardından siyonizm üzerine bir memorandum hazırlamış ve İngiliz çıkarları için Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasının gerekliliği iddiasını hükümetin gündemine taşımıştır. Fakat Başbakan Asquith tarafından şiddetle reddedildiği gibi Maliye Bakanı Lloyd George haricindeki diğer kabine mensupları tarafından da reddedilmiştir.¹³ 1916'da Asquith'in Başbakanlığı George'a devretmesiyle İngiliz dış politikasında siyonist projenin ve Osmanlı Devleti'nin tasfiyesinin desteklediği bir döneme geçilmiştir. George, Osmanlı'nın parçalanmasına karşı olan ABD Başkanı Wilson'ı ikna etmek için ABD hükümetinin "küçük ulusların özgürlüğü" prensibini kullanarak, Osmanlı tabiiyetindeki Ermeni, Arap ve Yahudilerin kendi devletlerini kurmasına destek olma iddiasını savunmuştur.¹⁴

1. Dünya Savaşı bağlamında, 1917'de Balfour Deklarasyonu yazılmasıyla sonuçlanan süreçte, Osmanlı Devleti'nin parçalanması hedefine yönelik olarak iki tarihi gizli anlaşma gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi, Arapların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasını sağlamak üzere Hicaz Emiri Şerif Hüseyinle yapılan gizli anlaşmadır. İngiltere, İttihat ve Terakki yönetiminin, Türkçülük politikası kapsamında Arap ve İslam karşıtı yaklaşımları ve uygulamalarının Araplar üzerinde Türk karşıtlığını doğurmuş olmasını¹⁵ fırsata çevirerek Şerif Hüseyinle

jin'i Osmanlı Devleti'ne isyana teşvik etmiştir. Diğer gizli anlaşma, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda yapılan gizli görüşmeler sonucunda imzalanan Sykes-Picot Anlaşmasıdır.¹⁶ Bu iki gizli anlaşma eş zamanlı olarak yapılan ve birbirine bağlı fakat birbiriyile çelişen anlaşmalar olmuştur. Asquith hükümeti, Savaş Bakanı Lord Kitchener'in Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah ile yapılan görüşmeler sonucunda, Şerif ailesinin Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere'nin yanında yer almaya açık olduğunun sinyali vermesi ile, Osmanlı topraklarının bütünlüğünün korunması politikasından vazgeçmiştir.¹⁷ 30 Ekim 1915'te Şerif Hüseyin'den İngiltere'nin Mısır Sömürge Valisi McMahon'a gelen mektupla İngiltere ile anlaşabileceğinin garantisinin alınması üzerine İngiliz hükümeti 1915 sonunda Fransa ile görüşmeleri başlatmıştır. Çünkü, Osmanlı topraklarındaki Fransa'nın çıkar ve nüfuz alanı olan, Filistin'i de kapsayan Suriye vilayetinin Fransa'ya bırakılıp karşılığında İngiltere'nin kendi nüfuz ve çıkar alanı olan Basra Körfezi, Irak ve Mısır'ı garanti altına alması ancak Arapların isyanı sayesinde mümkün olabilecekti. Diğer taraftan İngiltere, isyan karşılığında Büyük Suriye topraklarında Arap krallığını talep eden Şerif Hüseyin'e isyanı başlatması için, aslında Fransa'nın payına düşmüş olan toprakları üstü kapalı bir şekilde vademiştir. Sykes-Picot görüşmelerinin Şerif ve ailesinden gizlenmesi ve aynı zamanda McMahon'ın Hüseyin'le yazışmalarında Filistin'in muğlak bırakılarak Hüseyin'in manipüle edilmesi yoluyla İngiltere, Hüseyin'in isyanını garanti altına almıştır. İngiltere'nin bu girişimi, "yavru köpeği iki kere satma" olarak tanımlanmış ve tehlikeli bir oyun olarak değerlendirilmiştir.¹⁸

Mayıs 1916'da İngiliz bürokrat Mark Sykes ve Fransız Georges Picot arasında, Sykes-Picot gizli Anlaşmasının imzalanmasından 3 hafta sonra, Şerif Hüseyin Osmanlı Devleti'ne isyanını başlatmıştır. Bu şekilde İngiltere, Arapların itilaf devletlerine karşı Osmanlı ile birlikte bir cihat başlatmalarını engelleme ve onların pasif desteğini alma hedefini gerçekleştirmiş oldu.¹⁹ Sykes-Picot anlaşmasıyla, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da üzerinde hak talep ettiği Filistin'in uluslararası bir idare altında yönetilmesi kararı alınmıştır. Siyonistler bu karara itiraz etmiştir çünkü siyonistlere göre, Filistin'de Yahudi devletinin kurulması projesi, uluslararası bir yönetim altında gerçekleştirilemezdi ancak siyonistlerin etki alanına girmiş olan İngiltere'nin hamiliğinde başarılı olabilirdi. Siyonistler, Fransa'nın veya Rusya'nın Filistin'de hâkim olması ihtimalini siyonist proje için oldukça tehlikeli görmüşlerdir.²⁰ Weizmann ve ekibi, Filistin'de uluslararası yönetim kararının İngiliz mandası ile değiştirilmesini sağlamak için İngiliz hükümeti üzerinde baskı oluşturmak üzere iki önemli strateji kullanmıştır. Birincisi, kimyager olan Weizmann, yaptığı bir buluşla barutu dumansız hale getirmek için alternatif bir yöntem geliştirmiş ve bunu İngiliz Deniz Kuvvetlerine sunarak İngiliz hükümeti üzerinde elini güçlendirmiştir. İkincisi, İngiltere'nin stratejik çıkarları için Filistin'de İngiliz mandası kurulmasının elzem olduğu iddiasına İngiliz hükümetinin ikna edilmesidir. Nitekim bu çabaların sonucunda Başbakan George, Nisan 1917'de Filistin'de uluslararası yönetimden vazgeçilerek kesin ve münhasır bir İngiliz kontrolünün oluşturulması yönünde Sykes-Picot Anlaşmasının revize edilmesi emrini vermiştir.²¹

Filistin'de İngiliz Çıkarları ve Balfour Deklarasyonu'nun Yazılması

Weizmann ve ekibi, Sykes-Picot Anlaşmasının revizyonuyla birlikte, Filistin'de İngiliz himayesinde bir Yahudi devleti kurulması hedefine zemin hazırlamak üzere, İngiliz hükümetine Balfour Deklarasyonu'nun yazdırılması için lobi çalışmaları yürütmüşlerdir. Şubat-Eylül 1917 arasında siyonist liderler ve hükümet mensupları arasında yapılan bir dizi görüşmeler sonucunda Filistin'de İngiliz himayesinde bir Yahudi devleti kurulmasını öngören bir metnin taslağı konusunda tartışmalar yoğunlaşmış ve 20 Ağustos'ta Balfour, kendisine Lord Rothschild tarafından verilmiş olan ilk taslak önerisini kabineye sunmuştur.²² Taslak metnin birinci vurgusu, İngiliz hükümetinin "Filistin'in Yahudi Halkının Ulusal Yurdu olarak yeniden kurulması" ilkesini kabul etmesini öngören siyasi boyutuuydu. İkincisi ise İngiliz hükümetinin bu amacın gerçekleştirilmesini sağlamak için Siyonist Federasyon ile nasıl işbirliği yapacağına dair idari boyutuuydu.²³

Kabinede deklarasyon üzerindeki tartışmalar sırasında, Hindistan'dan sorumlu devlet bakanı Edwin Montagu, Havacılıkta sorumlu bakan Lord Curzon, Maliye bakanı Bonar Law ve Lord Milner Filistin'de Yahudi devleti kurulması için deklarasyon yazılması talebine şiddetle karşı çıkmışlardır. Herbert Samuel'in kuzeni ve bir Yahudi olan Montagu Ağustos'ta kabineye, bir Yahudi milletinin mevcut olmadığını ve Filistin'in Yahudilerin yerleşimi için uygun bir yer olmadığını anlatan bir rapor sunmuş ve Filistin'de bir Yahudi yurdu teklifinin antisemitizmi körükleyeceğini iddia etmiştir.²⁴ Buna karşılık 3 Ekim'de, Weizmann ve Rothschild, Dışişleri Bakanlığı'na bir muhtıra göndererek Montagu'yu "...çarpıcı bir şekilde tek tarafı" olmakla

suçlamış ve İngiltere'nin deklarasyondan elde edeceği siyasi yararı ve deklarasyonun yayınlanmasının ertelenmesinin yol açacağı zararı vurgulamıştır.²⁵ Montagu'nun girişimini destekleyen Curzon, 4 Ekim'de kabineye "Mevcut çoğunluktaki Müslüman nüfustan kurtulmanın ve onların yerine Yahudileri yerleştirmenin nasıl önerilebildiği?" sorusunu sormuştur. Curzon, 26 Ekim'de hükümete sunduğu "Filistin'in Geleceği" başlıklı memorandumla, Filistin'de 1500 yıldan beri yaşayan yarım milyon nüfusun Filistin toprağının sahibi olduğuna dikkat çekerek, Filistin'de büyük ölçekte bir Yahudi yerleşimi ve yönetimi kurmanın imkânsız olduğunu ve böyle bir deklarasyonun sonuçlarının çok ağır olacağını savunmuştur.²⁶

Bu gelişmeler karşısında hükümet üzerinde baskıları yoğunlaştırmak üzere Weizmann, 11 Ekim'de, İngiliz Siyonist Federasyonu başkanı olarak, İngiltere'deki Yahudi cemaatleri arasında deklarasyonun yayınlanması için bir destek kampanyası başlatarak, sinagoglardan, Yahudi ve siyonist örgütlerden topladığı 300 destek mektubunun Dışişleri Bakanlığına gönderilmesini sağlamıştır.²⁷ Diğer taraftan, belli başlı İngiliz emperyalist ve stratejik çıkarları Balfour Deklarasyonu'nun yazılmasının gerekçesi olarak öne sürülmüştür. Bunların başında, İngiltere İmparatorluğu'nun siyasi, askeri ve ekonomik açıdan çok önemli bir varlığı olan Hindistan sömürgesinin yolları ve hinterlandında İngiliz kontrolünün güvence altına alınması meselesi öne sürülmüştür. Bu bağlamda, Filistin'in kendisi direkt olarak değil fakat Hindistan yolu üzerinde son derece stratejik bir nokta olan Mısır ve Süveyş Kanalı'na olan yakın konumuyla dolaylı olarak İngiliz stratejik çıkarları

için önemi vurgulanmıştır. Filistin'de bir İngiliz yönetiminin Fransa dominasyonundaki Suriye ile Süveyş arasında bir tampon bölge sağlayacağı ve Filistin'i doğrudan ilhak etmek yerine, İngiltere'ye bağlı bir Yahudi hükümeti vasıtasıyla Mısır'ı güvenceye almanın daha elverişli olacağı iddia edilmiştir. Fakat İngiliz hükümetinin tüm emperyalist çıkarlarını Hindistan ve hinterlandının güvenliğine bağlama politikasının Filistin kadar uzak bir noktaya dayandırılması, birçok İngiliz siyasetçisi tarafından abartılı ve alakasız olarak değerlendirilmiştir.²⁸

İngiliz hükümeti, siyonist davasının desteklenmesinin İngiltere'ye dünya Yahudileri formatında yeni bir müttefik kazandıracağını ve bu şekilde savaşı İngiltere lehine çevireceğini hesaplamıştır.²⁹ Bu şekilde, hem ABD'deki Yahudi lobilerinin ve Yahudi finans çevrelerinin desteğini kazanacak hem de Yahudi azınlıklar üzerinde etkisini artırarak rakip güçlere karşı bir koz elde edecekti.³⁰ İngiltere özellikle Rus Yahudilerinin desteğini alarak, reformcu Çarlık Rusyası'nın savaşta itilaf devletleri yanında kalması konusunda Yahudilerin Rus hükümetini yönlendirme kapasitelerini kullanmak politikası gütmüştür. Rusya savaşta çekildiği takdirde Almanya'nın çevrelenmesi itilaf devletleri için çok zor olacaktı. Fakat, İngiliz hükümetinin bu politikasıyla Rus Yahudilerinin gerek Çarlık yönetimi gerekse Bolşevik hareketi üzerindeki etkilerinin abartılmış olduğuna işaret edilmiştir.³¹ Ayrıca, Weizmann'ın aseton buluşunun ödüllendirilmesi ve Balfour'un, başbakanlık döneminde çıkarmış olduğu İngiltere'ye Yahudi göçünü engelleyen 1905 Yabancılar Yasasını telafi etmek istemesi faktörleri de deklarasyonun yazılmasında İngiliz hükümetinin motivasyonları arasında yer almıştır.³²

Haziran 1917'de Fransa hükümetinin siyonist davaya sempati ifade eden resmi bir mektup yayınlaması ve Almanya'nın Yahudiler üzerindeki etkisinin artmakta olduğu iddiasıyla İngiliz-Alman rekabetinin körüklenmesi İngiliz hükümetini Balfour Deklarasyonu'nu yazma konusunda telaşlandırmıştır. Fakat Almanya'nın siyonist projeyi destekleme konusunda somut bir girişimde bulunup bulunmadığı açıklığa kavuşmamış ve nitekim bu iddianın kaynağı olan Weizmann'ın, deklarasyon üzerinde tartışmaların ve itirazların yoğunlaştığı bir süreçte gayet kurnaz bir manevrayla, Almanya'nın, müttefiki olan Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini kullanarak Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletine hamilik yapmak istediği bilgisini yayarak İngiliz hükümetini alarma geçirmiştir.³³ Bunu, 22 Eylül 1917 tarihli The Jewish Chronicle gazetesinin, Alman basınının Almanya'nın Filistin'de Yahudi devletine sponsor olmak istediği haberi takip etmiştir.³⁴ Siyonistlerin bu manevrası İngiliz hükümeti üzerinde etkisini hemen göstermiş, Filistin'i ve siyonizmi Almanya'ya kaptırmak istemeyen İngiltere rekabetçi bir refleksle, 16 Ekim'de deklarasyon metnini Washington'a göndererek Başkan Wilson'un desteğini almıştır.³⁵

Deklarasyon metni taslağı üzerindeki Filistin'de uzun vadede Yahudi devletinin kurulmasına zemin hazırlamak üzere kullanılan Yahudiler için "ulusal yurt" vurgusuyla ilgili devam eden yoğun tartışmalar üzerine,³⁶ 31 Ekim'de kabine deklarasyon kararını almıştır. Balfour yaptığı konuşmada, bunun bir devlet değil yurt olduğunu vurgulayarak muhaliflere karşı denge oluşturmaya çalışmıştır.³⁷ Nihayetinde, 2 Kasım 1917'de İngiliz hükümeti tarihi deklarasyonu yayınlamış ve Lord Walter Lionel de Rothschild'e yazılan bir mektupta yer almıştır:

Sevgili Lord Rothschild,

Majestelerinin Hükümeti adına, Bakanlar Kurulu'na sunulan ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan aşağıdaki Yahudi siyonist isteklerine sempati beyanını size iletmekten büyük memnuniyet duyuyorum.

"Majestelerinin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasına olumlu bakmaktadır ve bu amacın gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden gelen tüm çabayı gösterecektir; ancak Filistin'de Yahudi olmayan mevcut toplulukların medeni ve dini haklarına ya da başka herhangi bir ülkede Yahudilerin sahip olduğu haklara ve siyasi statüye halel getirecek hiçbir şey yapılmayacağı açıkça anlaşılmaktadır."

Bu bildiriye Siyonist Federasyonun bilgisine sunarsanız minnettar olurum.

Saygılarımla,

*Arthur James Balfour*³⁸

20. yüzyılda İngiliz dış politikasının en büyük hatası olarak tarihe geçen Balfour Deklarasyonu Filistin tarihinde ve siyonizm tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmakla kalmamış Ortadoğu'nun kaderini değiştiren ve üzerinden geçen bir asır sonrasında bugün halen sonuçlarının yaşanmaya devam ettiği tarihi bir kırılma noktası olmuştur.³⁹ Siyonist projenin destekçisi olan İngiliz Savaş Bakanı Winston Churchill, 25 Ekim 1919 tarihli değerlendirmesinde, "yerli nüfusu kendi çıkarlarına uygun şekilde temizleyeceklerine kesin gözüyle bakan Yahudilere, Filistin'i vermeyi söz verdiklerini" ifade ederek İngiliz hükümetinin hatasını itiraf etmiştir.⁴⁰ Deklarasyonla ilgili vurgulanması gereken en önemli husus, İngiliz hükümetinin deklarasyonunun yazılması sürecinde tamamen siyonist çevrelerle istişare ederek onların talepleri doğrultusunda hareket ederken, konunun birinci

derecede muhatapları olan Filistinlilere hiçbir şekilde danışmayıp onların görüşlerini almamış olmasıdır. İngiliz hükümeti, Filistinlilerin gıyabında onların topraklarını başka bir topluma vermeyi vad ederken Filistinlilerden hiç bahsetmediği bu belge ile Filistinlilere tarihi bir ihanette bulunmuştur. Diğer önemli husus ise, İngiltere'ye böyle bir deklarasyonu yazma hakkını verecek hiçbir meşruiyet zemini yoktur çünkü belgenin yazıldığı tarihte Filistin toprakları hala Osmanlı Devleti'nin toprağıydı. Edward Said, deklarasyonun siyonistlerin Filistin üzerindeki iddialarının hukuki temelini oluşturma amacına dikkat çekerek, bunun "bir Avrupa gücü tarafından Avrupa'ya ait olmayan topraklar için, bu topraklarda ikamet eden yerli halkın varlığı ve istekleri göz ardı edilerek, bu topraklar hakkında bu bölgeyi tam anlamıyla Yahudiler için ulusal bir yurt haline getirebilecek olan başka bir yabancı gruba verilen bir söz" olduğunun altını çizmektedir.⁴¹

Deklarasyon İngiltere'ye Filistin'i işgal etmesi için gerekçe ve zemin hazırlamış ve İngiltere, siyonistlerin desteğini almış olmakla Filistin üzerinde iddia hakkı elde etmiştir. Nitekim, deklarasyonun akabinde İngiltere Aralık 1917'de Kudüs'e girerek Filistin'i işgal etmiştir. Osmanlı Devleti ile Mondros ateşkes anlaşmasının imzalanmasının akabinde 7 Kasım 1918'de yayınlanan Anglo-Fransa Deklarasyonu ile "İngiltere ve Fransa'nın hedefinin uzun süredir Osmanlı Devleti'nin baskısı altında kalmış olan uluslarının özgürleştirilerek ulusal hükümetlerinin kurulması ve tanınması olduğu" ilan edilmiş ve böylece Balfour Deklarasyonu'nun teyid edilmesi sağlanmıştır.⁴²

İngiliz İşgali ve Askeri Yönetimi 1917-1920

Başbakan George'un, Noel'den önce Kudüs'ün ele geçirilmesi emri doğrultusunda General Edmond Allenby, 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgal ederek, "İşgal Edilmiş Düşman Topraklarının İdaresi" Occupied Enemy Territory Administration (OETA), kapsamında sıkı yönetim kanununu ilan ederek Filistin'de İngiliz işgalini başlatmıştır.⁴³ 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti'nin Mondros ateşkes anlaşmasını imzalamasıyla OETA yönetimi, Haziran 1920'ye kadar sürecek olan Askeri Yönetime dönüştürülmüştür.⁴⁴ Filistin'deki İngiliz askeri yönetimi, Savaş Bakanlığı altında Mısır Sefer Kuvvetleri Kumandanı Allenby tarafından yürütülen askeri şeflik ile tümgeneral Gilbert Clayton'ın atandığı Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Siyasi İşler Şefliği olarak ikiye ayrıldı.⁴⁵ Allenby beş idari bölgeye ayrılmış olan Filistin'in güvenliğinden sorumlu olurken, Clayton'ın görevi istihbarat toplamak, Filistin'deki siyasi gelişmeleri Dışişleri Bakanlığına bildirmek ve askeri idare şefine danışmanlık yapmaktı. Diğer taraftan İngiliz Savaş Bakanlığı'na, Filistin askeri yönetimine "danışmanlık" yapmak üzere bir Siyonist Komisyonu kurularak yönetim içinde bir paralel yönetim yapılandırılmıştır.⁴⁶ Weizmann liderliğinde 7 siyonistten müteşekkil Siyonist Komisyonun Nisan 1918'de Filistin'e gelerek, siyonist projenin gerçekleştirilmesini sağlamak üzere İngiliz yönetimiyle çalışmaya başlamıştır. Bu sebeple Siyonist Komisyon, Yahudi devletinin kurulmasının ilk adımı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷

Filistin'deki İngiliz askeri yetkilileri, İngiliz hükümetinin Balfour Deklarasyonu ile Filistin'de Yahudiler için "milli yurt" kurma vaadinin sahadaki gerçeklerle örtüşmediğini ve bunun çok sıkıntılı bir duruma sebebiyet vereceğini kısa sürede idrak etmişlerdir. İngiliz askeri valilerinin ve siya-

si memurlarının Londra'ya verdikleri raporlar ve bilgiler onların sahadaki demografik yapının siyonizmin desteklenmesi için hiç uygun olmadığı gerçeğini sahada bizzat gördüklerini ortaya koymaktadır. Filistin topraklarında hâkim olan %93'lük nüfusu, çoğunluğu Sünni Müslüman olmak üzere, Hıristiyan ve Dürzi Araplar oluştururken, %7 oranında Yahudi nüfus bulunmaktaydı.⁴⁸ İkinci olarak, Balfour Deklarasyonu ile Filistin'in Yahudiler için bir ulusal yurda dönüştürülmesi planının açığa çıkmasıyla Filistinlilerin büyük bir tepki göstererek protestolara başladıklarını ve siyonist projeyi asla kabul etmeyeceklerini görmüşlerdir.⁴⁹ Dahada önemlisi, İngiliz yetkililer Filistin'deki siyonist Yahudilerin⁵⁰ İngiliz yönetimine ve Filistin toplumuna karşı uzlaşmaz, radikal ve zorba yaklaşımlarını görerek siyonistler tarafından olmaktan ziyade tarafsız bir tutum benimsemeyi tercih etmişlerdir. Örneğin, İngiliz Askeri Yönetim Şefi General A.W. Money Filistin'deki siyonist Yahudileri "ahlaki ve entelektüel açıdan ülkenin Müslüman ve Hıristiyan sakinlerinin büyük çoğunlukdan daha aşağı bir sınıf" olarak tanımlamış ve diğer bir anekdotunda ise "Siyonistlerin karakteristik bir özelliği olarak dışlayıcılıklarını ve diğer topluluklar ortak yarar için harekete geçmeye hazırken, Yahudilerin bakış açısının her zaman kendi çıkarlarına olduğunu" vurgulamıştır.⁵¹

Bu sebeplere dayalı olarak İngiliz askeri yetkilileri, kendi hükümetleri tarafından ilan edilmiş olan Balfour Deklarasyonu'nun öngördüğü Filistin'de Yahudiler için ulusal yurt fikrine sıcak bakmamış fakat devlet politikasına sadık kalarak, uluslararası hukuk çerçevesinde statükonun korunması ilkesi doğrultusunda tarafsız bir tutum benimsemişlerdir. Buna karşılık siyonistler, İngiltere'nin Filistin'deki varlık

sebebini siyonist proje olarak gördükleri için İngiliz yönetiminin tarafsızlığından rahatsız olmuşlar ve İngiliz askeri yönetimini antisemitist ve taraflı olmakla suçlamışlardır. 1919 başında, General Allenby, Londra'ya verdiği raporda, ülke sakinlerinin %90'ına yabancı ve son derece sevimsiz bir unsur olan Yahudileri empoze etmenin son derece ihtiyatsız olduğu ve sesi çıkmayan çoğunluğun haklarının korunması gerektiğini belirtmiş, fakat bu öneri Dışişleri Bakanı Balfour tarafından reddedilmiştir.⁵² Mayıs 1920'de Filistin'e ziyaret gerçekleştiren Askeri İstihbarat Direktörü Tümgeneral William Thwaites, siyonist yanlısı bir politikayı desteklemek için İngiliz birlikleri arasında genel bir isteksizlik olduğunu Londra'ya bildirmiştir.⁵³

Nisan 1919'da General Money'in Filistin'de tarımın geliştirilmesi amacıyla Filistinli çiftçilere kredi verilmesini öngören planına karşı Weizmann, Dışişleri Bakanlığına bunun statükonun ihlali olduğunu yazarak itiraz etmiş ve planın askıya alınmasını sağlamıştır.⁵⁴ İngiliz yönetiminin tarafsız yaklaşımının Filistinlilere avantaj sağladığını düşünen Weizman, sahadaki bu durumu siyonist projenin önündeki en büyük engel olarak görmüş ve George hükümeti üzerinde baskılarını yoğunlaştırmıştır. Balfour'la yaptığı görüşmede Yahudi üniversitesinin kurulmasını, Ağlama Duvarının ve güney Filistinlilere ait olmasına rağmen önemli bir kısmının "kullanılmadığını" iddia ettiği geniş bir arazinin Yahudilere verilmesini talep etmiştir. Bu şekilde Weizmann, Dışişleri Bakanından Askeri Yönetimi devre dışı bırakmasını ve siyonistlere ayrıcalıklı muamele yapmasını istemiştir.⁵⁵ Weizmann'ın talepleri konusunda Clayton'a danışan Balfour, arazi tahsis ve ağlama duvarı taleplerini reddederek üniversite konusunu onaylamıştır. Clayton'ı önemli bir engel olarak gören siyonistlerin Lond-

ra'daki yoğun baskıları sonucunda yerine fanatik siyonizm yanlısı Richard Meinertzhagen atanmış ve böylece siyonistler güç kazanmıştır.⁵⁶

Hem askeri hem siyasi kanattaki İngiliz yetkililerin hükümete ilettikleri raporlarda, "Yahudi ulusal yurdu" projesinin Filistin'de ciddi bir tehlike yarattığı konusunda uyarıları ve ayrıca Ağustos 1919'da Paris Barış Konferansına teslim edilen uluslararası King-Crane Raporunun⁵⁷ tespit ve uyarıları, nihayetinde 1920 başları itibari ile haklılığını ortaya koymuş ve siyonistler ile Filistinliler arasındaki gerilim tırmanışa geçmiştir. Şubat'ta Kudüs, Yafa ve Hayfa'da başlayan protesto hareketleri 8 Mart'ta Kudüs'te yapılan Yahudilerle Filistinlilerin çatışmasıyla sonuçlanan protesto ile devam etti. Gelişmelerin Arap dünyasındaki yankılarının büyümesini, Şam Kongresinde Arap liderlerinin toplanması ve 2-6 Nisan'da Kudüs'te Nebi Musa olayları takip etmiştir.⁵⁸

dürziler

Dürzilik, Mısır'da Şii İsmailiye mezhebinin bir kolu olarak Hamza ibn Ali tarafından 11. Yüzyılda kurulmuş, kendine has öğretiler, ritüeller ve gnostik unsurlar barındıran bir inanç sistemidir. Dürziler, Levant bölgesinin kırsal kesiminde ve Lübnan başta olmak üzere Suriye ve İsrail'de yaşamaktadır. İsrail'de vatandaş olarak yaklaşık 150 bin Dürzi bulunmaktadır. 1948'te İsrail'in kurulmasıyla birlikte, Dürziler, kültürel ve dini kimlikleriyle birlikte İsrail Ordusu'nda kendilerine has bir yer edinmişlerdir. 1956 yılında orduya zorunlu katılım uygulamasının getirilmesi, Dürzi topluluğunun İsrail Devleti'ne olan bağlılığını arttırmış ve İsrail ordusuna duyduğu aidiyet duygusunu pekiştirmiştir. İsrail ordusunun tüm eylemlerinde Dürzi birlikleri önemli görevler üstlenmiş ve Dürzilerden mütevellit seçkin askeri gruplar oluşturulmuştur. Dürzi subaylar, disiplin ve askeri becerileri sayesinde İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) içerisinde kritik pozisyonlara ulaşmışlardır. Dürzi topluluğu, askeri hizmete katılmayı bir onur ve zorunluluk olarak Dürzi kimliğinin bir parçası haline getirmiş ve kendilerini toplum içerisinde öne çıkaran sosyal bir prestij aracı olarak görmüşlerdir.

İngiliz Mandası

İngiltere'nin 1. Dünya Savaşından galip çıkması üzerine, 28 Nisan 1919'da yapılan Paris Barış Konferansı'nda, Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 22. maddesiyle "manda" yönetimi tanımlanmış ve 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansında Filistin, İngiliz Mandası olarak kabul edilmiştir. Anlaşmada Manda kapsamına Balfour Deklarasyonu'nun etkinleştirilmesi şartı dahil edilmiştir.⁵⁹ Böylece, Filistin'de 30 ay sürmüş İngiliz askeri idaresi yerine İngiliz Manda yönetimi kurulmuştur. Sömürge Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Manda yönetiminin başına ilk İngiliz Filistin Yüksek Komiseri olarak, İngiliz Yahudi ailelerinden birine mensup olan Herbert Samuel atanmıştır. İngiliz Hükümetinin ülkeyi yönetmek için resmi yetkisi, Lozan Anlaşması'nın imzalanmasıyla 24 Temmuz 1922'de Milletler Ligi Konseyi tarafından onaylanmış ve 29 Eylül 1923'te etkinleştirilmiştir.⁶⁰ Manda kapsamında, Balfour Deklarasyonu misyonunun teyit edilmesiyle İngiltere'ye, Yahudilerin Filistin'le olan "tarihi bağlarının" tanınması, Yahudilerin "milli yurdunun yeniden" inşa edilmesi, Yahudi göçlerinin sağlanmasına ve vatandaşlık kanununun çıkarılmasıyla yerleşimlerin sağlanmasına destek olma, İbranice'nin resmi dil olarak kabul edilmesi, siyonist örgütün "Yahudi Ajansı" olarak tanınması ve manda yönetiminin kendisiyle işbirliği içinde olması yükümlülükleri tanınmıştır. Böylece, Balfour Deklarasyonu'nun içeriği uluslararası hukuk kapsamına dâhil edilmiştir.⁶¹ Bu bağlamda, Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah yönetiminde oluşturulan Ürdün yönetimi, ayrı bir siyasi entite olarak tanınmakla birlikte anayasal olarak Filistin mandasına dahil edilmiştir.⁶² Fakat, 1923'te yenilenen manda şartları kapsamında Ürdün, Filistin'de kurulacak olan Yahudi yurdu bölgesinden çıkarılarak Trans-Ürdün devleti olarak tanınmış ve

Ürdün'e Yahudi göçü engellenmiştir. Diğer taraftan, Filistin mandasının kurulmasına kadar olan süreçte, İngiliz hükümeti, Şerif Hüseyin'in diğer oğlu Faysal ile Weizmann buluşmasını sağlamış ve Faysal'ın siyonist projeye olan desteği garanti altına alınmıştır.⁶³

İngiltere'nin Filistin manda yönetiminin temel hedefi, Manda kanununun 2. maddesinde belirtilen, yönetilen toplumun kendi kendini yönetebileceği kurumları geliştirmesine (self determinasyon) destek olma sorumluluğunu yerine getirmek ve Balfour ile üstlendiği misyonu gerçekleştirmekti.⁶⁴ Burada altı çizilmesi gereken en temel sorun, Filistin Mandasında Yahudilerin self-determinasyon hakları temel alınırken, nüfusun %90'ını teşkil eden Filistinlilerin self-determinasyon haklarının inkâr edilmiş olmasıdır. Anayasada Filistin'e yönelik self-determinasyon kapsamına giren alan Trans Ürdün olduğu için Filistin toplumu hukuki olarak manda sorumluluğuna girmemiştir.⁶⁵

Yüksek komiser Samuel San Remo'yu müteakiben Osmanlı Devleti'nin koymuş olduğu Filistin'e Yahudi göçü ve toprak transferi yasağını kaldırmış ve Yahudi göçüne izin veren ve toprak transferini kolaylaştırmak üzere yeni kanun düzenlemesi yapmıştır. Samuel yönetiminde İngiliz Manda idaresi, Filistin'de Yahudileri kayıran bir politika takip etmiştir. Bunun en çarpıcı örnekleri Filistinlilerden esirgenen, siyasi faaliyetler yapma hakkı, seyahat izni, askeri trenlerle mal ithal etme hakkı ve ordu ulaşım araçlarının, posta ve telgrafların ücretsiz kullanımı gibi ayrıcalıkların siyonistlere tanınmış olmasıdır. Ayrıca Filistinlilerin siyonizmi eleştiren basın yayın faaliyetleri sansüre ve baskıya tabi tutulmuştur.⁶⁶ Buna paralel olarak Yahudi

göçünün ve toprak artışının hız kazandığı Samuel'in yüksek komiserliği döneminde Filistin'de Yahudi toplumunun (Yışuv) nüfusu 1920'de 61 bin iken 1925'te 120 bini geçmiştir.⁶⁷ Samuel 1922'de Kudüs ayaklanmalarının ardından, Filistin kanadını kontrol altında tutmak üzere vakıfları ve şer'i mahkemeleri yönetmesi için Müslüman Yüksek Konseyi'ni kurmuş ve başına oldukça genç yaşta Hacı Emin El-Hüseyin'i "Baş Müftü" ünvanıyla Kudüs Müftüsü olarak atamıştır. Diğer taraftan, 1920'de 3. Filistin Ulusal Kongresinde kurulan Arap Yürütme Komitesi, Kudüs Belediye Başkanı Musa Kazım başkanlığında, 1934'te ölümüne kadar Filistinlileri temsil etme ve siyonizmle mücadele etme üzere öncül rol oynamıştır.

Ekim 1922'de siyonist George hükümetinin yerini A. Bonar Law Başbakanlığında Muhafazakar Parti hükümetinin alması sonucu, Lord Curzon'un girişimiyle İngiliz kabinesinde, başbakana danışmanlık yapmak üzere Filistin Komitesi kurulmuştur. 27 Temmuz'da Komite kabineye sunduğu raporda, Filistinlilerin tepkilerine karşılık vermek üzere, İngiliz mandasındaki Yahudi taraftarı şartların iptal edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Balfour Deklarasyonu'ndan vazgeçme anlamına gelmiş olan bu öneri ilgiyle karşılanmış fakat Samuel ve Weizmann öncülüğündeki siyonist ekibin baskıları sonucunda engellenmiştir.⁶⁸ Diğer taraftan, Curzon'un önerisiyle Komite, Filistin tarafının da, Yahudi Ajansı ile aynı haklara sahip bir ajansın kurulması ile temsil edilmesi gerekliliği fikrini kabul ettirmiştir. 11 Ekim'de Samuel, hükümetin manda yönetiminin 4. Maddesi uyarınca Yahudi Ajansı'na tam olarak benzeyen bir pozisyona sahip bir ajansın Filistin toplumunun ileri gelenlerinden teşkil edileceğini duyurmuş fakat uygulanmamıştır.⁶⁹

Ağustos 1925'te Samuel'in yerine geçen yüksek komiser Baron Plumer uyguladığı katı ekonomik tedbirler kapsamında Yahudilerin göç edebilmesi için ekonomik imkanlarının yeterliliği veya çalışma vaatleri şartlarını getirmiş ve Hagana terör örgütüne yapılan silah kaçaklığını kontrol altına almış⁷⁰ ve denge tesis etmeye çalışmıştır. Aralık 1928'de atanan Yüksek Komiser Sir John Robert Chancellor yönetiminde, Filistinlilerin bastırılması temelinde yapılandırılan İngiliz manda politikasından Filistinliler tarafının ağır bastığı bir politika geçilmiştir. Chancellor, hükümetle siyonistler hakkında şikayetlerini paylaşmış ve Filistin'de sebep oldukları durum ve Londra hükümetine direk serbest erişimleri sebebiyle idare edilmelerinin çok zor olmalarından yakınmıştır.⁷¹ 1929'da Filistin inceleme komisyonu başkanı Sir John Hope-Simpson hükümete "Filistin: Göç, Toprak Yerleşimi ve Gelişme" başlıklı raporu sunmuş ve "Filistinlilerin %30'unun Yahudi kolonileri tarafından topraksızlaştırıldığına ve Arapların Filistin'de dâimi çoğunluk statüsünü garanti altına alınması için köklü yapısal değişiklikler yapılması gerektiğine" dikkat çekmiştir.⁷² Bu öneri, Başbakan MacDonald tarafından reddedilmiş olsa da sonrasında Yahudi göçlerinin sınırlandırılmasına yönelik hazırlanan ve Filistin yanlısı olarak değerlendirilen 1930 Beyaz Belge kararının açıklanmasına zemin hazırlamıştır.⁷³

Bu gelişmeler İngiliz hükümeti üzerindeki siyonist baskıların artmasına sebep olmuş ve kararın uygulanması önemli ölçüde engellenmiştir.⁷⁴ 1930'da Weizmann İngiliz hükümetine tüm Filistin Araplarının zorunlu olarak Ürdün'e transfer edilmesi ve uzun vadede Irak'a yerleştirilmeleri teklifinde bulunmuş ve siyonistler bu konuda baskılarını 1930'lar boyunca sürdürmüşlerdir.⁷⁵ Siyonistlerin baskısı

altında kalmış olan İngiliz hükümeti, Başbakan tarafından Weizmann'a yazılan ve Beyaz Belge'nin inkârı mahiyetinde olan

Filistin Ayaklanması ve Peel Raporu

1931'de Chancellor'un yerine siyonist General Sir Arthur Grenfell Wauchope'un iki dönem üst üste yüksek komiser olarak atanmasıyla (1931-38) Filistin'de siyonist terörünün yükselişe geçtiği bir sürece girilmiştir. İsrail'in ilk Başbakanı olacak olan Ben Gurion'un "en iyi yüksek komiser" olarak tanımladığı Wauchope'un idaresi Filistinlilerin en büyük yıkıma uğradığı dönem olmuştur. 1931'de Siyonist Kongresi'nin başkanlığından istifa eden Weizmann'ın yerine radikal, Revizyonist siyonist hareketin öncüsü Vladimir Jabotinsky'nin geçmesi ve 1933'te Almanya'da iktidara gelen Nazilerin politikaları sonucu Filistin'e Yahudi göçünün tırmanışa geçmesi, siyonist projeyi Filistin'de çok ileri bir noktaya taşımıştır. 1931-35 arasında Filistin'de Yişuv nüfusu %17'den %30'a yükselmiş, Yahudi Ajansı ve 50 bin silahlı ve eğitilmiş militleştirilmiş Hagana terör örgütü ve diğer yapılarıyla birlikte devlet içinde devlet oluşturulmuş ve İsrail devletinin kuruluşuna giden süreç hız kazanmıştır.⁷⁷

Bu gelişmeler, o zamana dek İngiliz yönetimi ile işbirliği içinde bulunmuş olan Filistin ulusal hareketinin, İngiliz yönetimini de hedef almaya başlamasına ve barışçıl mücadeleden silahlı mücadeleye geçmesine sebep olmuştur. Nihayetinde, İngiliz yönetiminin sadık bir memuru olarak görülmekte olan Hacı Emin El Hüseyini, İngiliz yönetimine karşı Filistin davasının liderliğini üstlenmiş⁷⁸ ve Arap Yüksek Komitesi (AYK) tarafından organize edilen 1936-1939 Filistin ayaklanması başlatılmıştır. İlk 6 ay boyunca Filistinliler grevler yaparak sivil itaatsizlik eylemleri

Filistinlilerin "Siyah Mektup" olarak tanımladıkları mektupla siyonistleri yatıştırmak zorunda kalmıştır.⁷⁶

yürütmüşlerdir. Wauchope yönetiminin bunu Hagana ile işbirliğiyle şiddetle bastırmaya çalışması, çatışmalara ve çok sayıda can kaybına sebep olmuştur.⁷⁹ Bu gelişmeler üzerine İngiliz hükümeti, Lord Peel başkanlığında bir araştırma komisyonu görevlendirmiştir. Lord Peel Kasım 1936'da Filistin'de çalışmalarına başlamış ve Ocak 1937'de Filistinlilerin eylemi durdurmasını sağlayabilmiştir. Komisyonun çalışmaları süresince siyonist ekip yoğun lobi faaliyetlerini sürdürmüş ve rapora Filistinlilerin Trans-Ürdün'e sürülmesinin alt yapısını hazırlayan şartları ihtiva etmesi için çalışmışlardır.⁸⁰

Peel'in 7 Temmuz 1937'de Londra'ya teslim ettiği rapor, ilk iki devletli çözüm formülünü ortaya koymuştur. Rapora göre, İngiliz mandasının mevcut yapısı sonlandırılarak Filistin toprakları; Filistin devleti, Yahudi devleti ve İngiliz yönetimi olmak üzere 3 idari bölüme ayrılmalı ve dış ilişkileri ve güvenlik politikaları İngilizlere bağlı olmalıydı. Bu bölünme planı, hali hazırda Filistin topraklarının %7'sini işgal etmiş olan Yahudilere, Filistin topraklarının en verimli tarım arazilerini kapsayan ve 200 binin üzerinde Filistin'in yerinden edileceği %17'sinin verilmesini önermekteydi.⁸¹ Ayrıca, Yahudi göçünün 5 yıl boyunca yılda 12 binle sınırlandırılmasını ve belli bölgelerde Yahudilere toprak satışının yasaklanmasını içermiştir.⁸²

Filistinlilerin Peel'in bölünme planına gösterdikleri tepki büyük bir infiale dönüşmüş ve 1937'de büyük isyanla sonuçlanmıştır. Şiddet sarmalının derinleştiği çatışmalar sırasında bir İngiliz Şefi ve polis eskortu-

nun öldürülmesi üzerine İngiliz hükümeti, Filistinlilerin talep ve sıkıntılarına cevap vermek yerine büyük bir infaz ve tasfiye hareketi başlatmıştır. Bu kapsamda AYK ve Filistin Savunma Partisi kapatılarak liderleri Seyşeller'e ve Kenya'ya sürgüne gönderilmiş ve binlerce Filistinli Evkaf ve belediye memuru ve çalışanı tutuklamıştır.⁸³ İngiliz yüksek komiserliğinin askeri kapasitesi güçlendirilmiş, diğer taraftan bağımsız bir askeri mahkeme kurularak isyancı Filistinlilerin infazı gerçekleştirilmiştir.⁸⁴ İngiliz askeri müdahalesinin adeta siyonist tarafının güvenlik aygıtına dönüştüğü bu süreçte, tüm dünyasından tepkiler gelirken, Filistinlilerin isyanının şiddeti yoğunlaşmıştır.

Avrupa siyasi dinamikleri 2. Dünya Savaşına evrilirken, Filistin'de yaşananların İslam dünyasında büyük bir tepkiyle karşılanması İngiltere'yi zor bir durumda bırakmıştır. Ocak 1939'da İngiliz kabinesine sunulan bir raporda, Hindistan'dan gelen, "Filistin sorununun sadece bir Arap meselesi değil bir İslam davası meselesi olduğu ve uygun bir çözüme kavuşturulamazsa önemli sonuçları olabileceği" mesajı gündeme oturmuştur. İngiliz kabinesinde, Filistin'e yaklaşımda değişime gidilmesi Mısır ve diğer Arap ülkelerinin güveninin kazanılmasının İngiltere için elzem olduğu vurgulanmıştır.⁸⁵ 2. Dünya Savaşı bağlamında Almanların ve İtalya'nın Araplara olan desteği, İngiliz hükümetini Filistinlileri önemseyeceğini gösteren bir politika sürdürmeye zorlamıştır.⁸⁶ Bu doğrultuda, 7 Şubat-17 Mart 1939'da St. James Palace Arap-Yahudi Konferansı'na, Arapları ve Hindistanlıları yatıştırmak üzere, daha önce Balfour görüşmelerinde davet edilmiş ve fikirleri alınmamış olan Filistinliler de davet edilmiştir.⁸⁷ Konferansı, 1939'da Beyaz Belge'nin yayınlanması takip etmiştir. Buna göre, Filistin'e Yahudi

göçü, toplam 75 bin kişiyle sınırlandırılarak 5 yıl boyunca durdurulacak ve Filistin topraklarının Yahudilere transferi sınırlandırılacaktı. Beyaz Belge ile Peel Raporuyla gündeme gelen bölme planından vazgeçilerek, statükonun sürdürüleceği ortaya konmuştur.

beyaz mektup - siyah mektup

İngiliz işgali altındaki Filistin'de, İngiltere'nin uyguladığı politikaların resmi ve sembolik adları olan White Paper belgeleri, Türkçeye çeşitli biçimlerde 'Beyaz Kitap, Beyaz Mektup veya Beyaz Belge' gibi ifadelerle çevrilmiştir. İngiliz Mandası döneminde birden fazla White Paper yayınlanmış olmakla birlikte, 'Beyaz Mektup' terimi özellikle 1939 tarihli MacDonald Beyaz Kitabı ile özdeşleşmiştir. Bu belge, İngiltere'nin Filistinlilerin artan direnişini ve siyasi istikrarlılığı yatıştırmak amacıyla, Yahudi göçünü ve toprak alımlarını sınırlayan yeni bir resmi politika beyanı olarak ilan edilmiştir. 1936-1939 Büyük Arap Ayaklanması'nın ardından gelen bu belge ile İngiltere beş yıl içinde yalnızca 75.000 Yahudi göçmen kabul edileceğini, sonrasında ise Yahudi göçünün Arapların rızasına bağlı kılınacağını açıklayarak Arap kamuoyunu yatıştırmaya çalışmış olmuştur. Bu politika değişikliği, Siyonist hareket tarafından bir ihanet olarak değerlendirilerek İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu'ndan geri adım atması olarak yorumlanmıştır. Bu nedenle, 1939 tarihli Beyaz Kitap'a tepki olarak 'Siyah Mektup' (Black Paper) adlandırması yapılmış ve bu belge siyonist literatürde İngiliz-Siyonist ilişkilerinin kırılma noktalarından biri olarak yerini almıştır.

Siyonistler Beyaz Belge'yi büyük bir ihanet ve Balfour Deklarasyonu'nun terk edilmesi olarak değerlendirmiş⁸⁸ ve tepki olarak terör faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Irgun terör örgütü 25 Kasım 1939'da Hayfa limanında bir göçmen gemisini havaya uçurarak İngiltere'yi direk hedef aldığını göstermiştir.⁸⁹ Kasım 1944'te, yakın arkadaşı eski Sömürge Bakanı Lord Moyne'un siyonist terör örgütü Stern tarafından öldürülmesi, Başbakan Winston Churchill'in siyonizm yanlısı görüşlerinin değişmesine sebep olmuştur.⁹⁰ 2. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan

etkisinin bölgede yükselmeye başladığı süreçte, 1945'te yönetimi devralan İşçi Partisi lideri Clement Atlee Başbakanlığına İngiliz hükümetinin Yahudi göçünü sınırlama politikasını sürdürmesine karşılık yoğunlaşan siyonist terör saldırılarında İngiliz yönetimi çok sayıda can kaybı ve maddi kayıpları vermiştir. Bunun üzerine İngiliz yönetimi Haziran 1946'da Agatha Operasyonu'nu düzenleyerek

Yahudi Ajansını işgal etmiş ve binlerce siyonisti tutuklamıştır.⁹¹ Bu operasyona karşılık, 1946'da Stern örgütü, Kudüs'te İngiliz yönetiminin genel merkezi olan King David Otelini havaya uçurmuş ve 91 kişiyi öldürmüştür.⁹² Nihayetinde İngiliz hükümeti saplandığı bataktan çıkabilmek için 1947'de, kontrolünü çoktan kaybettiği Filistin'i BM'nin kucağına atarak terk etmiştir.

Sonuç

Siyonizmin Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulması hedefi, 20. yüzyıl başlarında dönemin büyük gücü olan İngiltere'nin siyasi iradesine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. 1880'lerde sistematik Aliyah göçleri ile başlatılan ve 1948'de İsrail'in kurulması ile sonuçlanan bu süreçte İngiliz hükümetinin 1917'de yayınladığı Balfour Deklarasyonu milat teşkil etmiştir. 1. Dünya Savaşı bu bağlamda önemli bir zemin hazırlamış ve İngiltere emperyalist çıkarları doğrultusunda, Balfour Deklarasyonu'na dayanarak Osmanlı Devleti'nin toprakları olan Filistin'i işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaş sonunda yıkılması ile Filistin'de kurulan İngiliz Manda yönetimi altında Filistin topraklarının siyonistlere transferi, Yahudi göçmen kitlelerinin Filistin'e transferi ve İsrail devletinin temellerini oluşturacak kurumsallaşma eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir.

İngiltere'nin siyonist projede öncü rol oynamasına sebep olan İngiliz politikalarını belirleyen en temel faktör, siyonist lobi çalışmalarının İngiliz hükümeti üzerindeki etkisi ve baskısı olmuştur. Başlangıç itibarıyla İngiltere'nin siyonizm yanlısı olarak genel bir devlet politikası bulunmamaktaydı. İngiltere'de faaliyet gösteren öncü siyonistler İngiliz hükümeti mensuplarını İngiliz emperyalist çıkar-

ları üzerinden siyonist projeye dahil etme stratejisini kullanarak İngiliz politikalarının şekillenmesinde etkin olmuşlardır. Bu süreçte, Chaim Weizmann oldukça kilit bir rol oynamıştır. Siyonistler, siyonist projenin ancak büyük bir devletin himayesinde gerçekleştirilebileceğinin bilinciyle yola çıkmışlar ve bunun için en uygun devlet olarak İngiltere'yi seçmişlerdir. Bu sebeple, İngiliz Mandası yönetiminde bir Yahudi devletinin kurulması için Balfour Deklarasyonu'nun yazdırılması ve Filistin'de İngiliz Manda yönetiminin kurulması süreçlerinde siyonistlerin İngiliz hükümeti üzerinde oluşturdukları baskı mekanizması oldukça etkin bir rol oynamıştır.

İngiliz Yahudi cemaatinin lideri Lord Rothschild'e Balfour Deklarasyonu olarak bilinen mektubu yazarak Filistin'de bir Yahudi vatani kurulması sözünü veren Dışişleri Bakanı Sir Arthur Balfour ve dönemin Başbakanı Lloyd George siyonizme destek vererek, İngiltere'nin Filistin politikasının siyonizm doğrultusunda şekillenmesinde başat rol oynamışlardır. Balfour Deklarasyonu yazıldığında Filistin toprakları halen Osmanlı Devleti hâkimiyetindeydi ve İngiltere'nin Filistin üzerinde tasarruf hakkı bulunmamaktaydı. Deklarasyonla, Filistin toprakları İngiltere tarafından, Filistinlilere rağmen yabancı bir

topluma tahsis edilmiştir. Deklarasyonun yazılması sürecinde, siyonistlerle yoğun bir istişare içinde olan İngiliz hükümeti, toprakların asli sahibi ve unsuru olan Filistin halkı ile onların geleceğini direk ilgilendiren bu konu hakkında görüşmemiş ve onlara danışmamıştır. Ayrıca, tüm uluslararası konferans ve toplantılarda siyonist ekip etkin bir şekilde yer alarak süreci kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirmişken, Filistinliler bu süreçlerde bulunmamış ve İngilizler tarafından dahil edilmesi gereken taraf olarak görülmemişlerdir. Bunun sonucu olarak, 1. Dünya Savaşı ve sonrası gelişmeler siyonist projenin amaçlarına hizmet edecek şekilde yapılandırılmıştır. 1920 Milletler Cemiyeti Sözleşmesi tarafından belirlenen Manda tanımlaması çerçevesinde, İngiltere'nin devletlerinin kurulmasına kadar olan süreçte toplumlara destek olma sorumluluğu yüklenmesi Filistin'de manda yönetiminin meşruiyet zeminini teşkil etmiştir. Fakat İngiltere, Manda kapsamında Yahudilerin self-determinasyon hakları için sorumluluk yüklenirken, Filistin'de nüfusun %90'ından fazlasını teşkil eden Filistin toplumunun self-determinasyon hakları için sorumluluk üstlenmemiştir.

Sonuç olarak İngiltere, Filistinlilerin yerlerinden edilerek Filistin topraklarının Yahudilerin yerleştirilmesi ve Yahudi devletinin kurulması planı olan kolonyalist siyonist projenin hamiliğini üstlenerek, Filistinlilerin geleceğinin yıkılmasında büyük bir rol oynamıştır. Filistin'de saplandığı şiddet batağından kurtulmak üzere İngiltere 1947'de manda yönetimini sonlandırmış ve Filistin'i BM'ye terk etmiştir. Fakat İngiltere, Filistinlilerin halen devam etmekte olan dramı üzerindeki tarihi sorumluluğundan kurtulamayacaktır.

Irgun terör örgütü

Irgun, 1931 yılında Hagana'dan ayrılan radikal siyonist militanlar tarafından Filistin'de kurulmuş bir silahlı örgüttür. Tam adının açılımı 'Ulusal Askeri Örgüt' tür. Siyonist revizyonist lider Ze'ev Jabotinsky'nin fikirlerini benimsemiştir. Irgun, Yahudi göçünü hızlandırmak, bir Yahudi devleti kurmak ve İngiliz mandasını sona erdirmek amacıyla silahlı mücadeleyi savunmuştur. Irgun terör faaliyetlerini hem Filistinlilere hem de İngiliz yönetimine karşı gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında en bilinen terör eylemi 22 Temmuz 1946'da Kudüs'teki İngiliz Karargâhına da ev sahipliği yapan King David Otel'i düzenlediği ve çoğu sivil 91 kişinin hayatını kaybettiği bombalı saldırdır. Filistinli sivillere ve köylere yönelik baskınlar ve saldırıları gerçekleştirmiş, 1948'deki Deir Yasin Katliamında Lehi (Stern Çetesi) ile birlikte aktif rol almıştır. 1948'de İsrail'in kuruluşundan sonra Irgun kendini feshederek, militanlarının büyük kısmı 'İsrail Savunma Kuvvetleri'ne (IDF) katılmıştır.

Aliyah göçleri

Aliyah Göçleri, 19. yüzyılın sonlarından 1948'de İsrail'in kuruluşuna kadar süren ve Yahudilerin Filistin topraklarına yönelik gerçekleştirdiği kitlesel göç dalgalarını ifade eder. Bu göçleri diğer Yahudi göçlerinden ayıran temel özellik hem ideolojik hem de dini ve siyasi bir boyuta sahip olmalarıdır. Aliyah terimi, Yahudi göçlerinin özellikle siyonizm ideolojisi doğrultusunda Filistin'e yönlendirilmiş olan kısmı için kullanılmaktadır. İbrance'de 'yükselmek' anlamına gelen Aliyah (אליה) kelimesi, Yahudi inancında Kudüs'e, dolayısıyla Tanrı'ya yaklaşma anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Bu göçlerin amacı yalnızca zulümden kaçmak ya da ekonomik barınma ihtiyacı değil, aynı zamanda Filistin'de bir 'Yahudi ulusal yurdu' kurmak olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Aliyah göçlerinin hedefi özellikle Filistin toprakları olmuştur. Göçler, siyonist ideolojiye mensup kurumlar tarafından örgütlenmiş ve kolektif bir hareket niteliği kazanmıştır. 1882 ile 1948 yılları arasında toplamda beş Aliyah göç dalgası yaşanmıştır. Bu göçlerle Filistin'in demografik, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısının da siyonist projeye göre yeniden şekillenmesine çalışılmıştır. 1881'de Filistin'de yaklaşık 15.000 olan Yahudi nüfusu, Aliyahlar sonucunda 1948'e gelindiğinde yaklaşık 700.000 kişiye ulaşmıştır.

Kaynakça

- Al-Awaisi, Khalid –Yiğit, Emine. "Early Foreign Penetration in the Holy Land During The Late Ottoman Period: The Role of Britain". *Journal of IslamicJerusalem Studies* 20/1 (2020), 1–18.
- Deveci, Can. "Filistin'de Churchill Beyaz Belgesinin Yayınlanma Süreci (1921–1922)." *18. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 3/235–261. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.
- Deveci, Can. "General Allenby Döneminde Filistin'de Askerî Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917–1920)". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)* 8/1 (Ocak 2018), 35–50.
- Ediz, İsmail. "A Neoclassical Realist Explanation of the Balfour Declaration and the Origins of the British Foreign Policy in Palestine". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 34/1 (2019), 99–122.
- Eryaman, Ayşe. "20. Yüzyıl Başlarında İngiltere'nin Filistin Politikası". *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Haziran 2016), 10–22.
- Gutwain, Deny. "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation". *Journal of Israeli History* 35/2 (2016), 117–152. <https://doi.org/10.1080/13531042.2016.1244100>
- Husan, Shamir. "The Sionist Project and the British Mandate in Palestine". *Proceedings of the Indian History Congress* 75/967–974. 2014.
- Interactive Encyclopedia of Palestine Question. "Balfour Declaration". Erişim 27 Haziran 2025. <https://www.palquest.org/en/historicext/6705/balfour-declaration>
- Karakaş, Nuri. "Hedef Kudüs: İngiliz Askerî ve Siyasî Stratejisinde Filistin Harekâtı". *Türk İncelemeleri Dergisi* 31/2 (2016), 471–487.
- Khalidi, Rashid. *The Hundred Year's War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917–2017*. New York: Metropolitan Books, 2020.
- Khalidi, Rashid. *The Iron Cage: The Story of Palestinian Struggle for the Statehood*. Oxford: One-world Publication, 2007.
- Leashout, Robert H. *Britain and the Arab Middle East: World War I and Its Aftermath*. London: I.B. Tauris, 2016.
- Long, C. W. R. *Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917*. Brighton: Sussex Academy Press, 2018.
- Masalha, Nur. *Expulsion of the Palestinians: The Concept of Transfer in Zionist Political Thought 1882–1948*. Washington: Institute for Palestine Studies, 1992.
- Mathew, William M. "The Balfour Declaration and the Palestine Mandate, 1917–1923: British Imperialist Imperatives". *British Journal of Middle Eastern Studies* 40/3 (2013), 231–250.
- McTague, John J. Jr. "British Military Administration in Palestine 1917–1920". *Journal of Palestine Studies* 7/3 (Spring 1978), 55–76.
- Pappe, Ilan. *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Said, Edward. "Zionism from the Standpoint of Its Victims". *Social Text* 1 (Winter 1979), 7–58.
- Schölch, Alexander. "Britain in Palestine, 1838–1882: The Roots of the Balfour Policy". *Journal of Palestine Studies* 22/1 (1992), 39–56.
- Sheffer, G. "British Colonial Policy-Making towards Palestine (1929–1939)". *Middle Eastern Studies* 14/3 (Ekim 1978), 307–322.
- Shepherd, Naomi. *Ploughing Sand: British Rule in Palestine, 1917–1948*. London: John Murray, 1999.
- Terry, Patrick C. R. "Britain in Palestine (1917–1948): Occupation, the Palestine Mandate, and International Law". *University of Bologna Law Review* 2/2 (2017), 187–251.
- Zahlan, Rosemarie Said. *Palestine and the Gulf States: The Presence at the Table*. New York: Routledge, 2009.

Dipnot

- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 9.
- Al-Awaisi – Yiğit, "Early Foreign Penetration in the Holy Land during the Late Ottoman Period: The Role of Britain", 2–3.
- Schölch, "Britain in Palestine, 1838–1882: The Roots of The Balfour Policy", 40-42.
- Schölch, "Britain in Palestine, 1838–1882: The Roots of The Balfour Policy", 44-45.
- Husan, "The Sionist Project and The British Mandate in Palestine,", 967.
- Husan, "The Sionist Project and The British Mandate in Palestine,", 968.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 14.
- Husan, "The Sionist Project and The British Mandate in Palestine", 968.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 20.
- Pappe, A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples, 68.
- Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation,", 118.
- Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation,", 118-119.
- Mathew, "The Balfour Declaration and the Palestine Mandate, 1917-1923: British Imperialist Imperatives", 239. Maliye Bakanlığı döneminde George, Rothschilds'lerden tavsiyeler almış ve yakın temas halinde olmuştur. Bkz, Ediz, "A Neoclassical Realist Explanation of the Balfour Declaration and the Origins of the British Foreign Policy in Palestine", 117-118.
- Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation,", 119-120.
- Pappe, A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples, 64.
- Rusya 1917 Bolşevik İhtilaliyle anlaşmadan çekilmiştir.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 27.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 39.
- Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 84.; McMahon-Şerif Hüseyin yazışmalarının detayları için bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 27-37.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 40-41.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 41-42.
- 1916 sonundan beri Siyonistler bu metin taslağı üzerinde çalışıyorlardı. Bkz, Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 199-200.
- Sürecin devamındaki gelişmeler için bkz, Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation,", 138-145.; Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 213-225.
- Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 45
- Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation,", 139.
- Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 225.; Ediz, "A

- Neoclassical Realist Explanation of the Balfour Declaration and the Origins of the British Foreign Policy in Palestine.", 116.; Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 45.
27. Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation", 140.
  28. Mathew, "The Balfour Declaration and the Palestine Mandate, 1917–1923: British Imperialist Imperatives.", 238-242.
  29. Husan, "The Sionist Project and The British Mandate in Palestine.", 969.
  30. Eryaman, "20. Yüzyıl Başlarında İngiltere'nin Filistin Politikası.", 15.
  31. Pappé, A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples, 67.
  32. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 51-52.
  33. Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation", 134.; Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 46.; Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 189.
  34. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 46-47.
  35. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 47.
  36. Taslak metinler üzerindeki tartışmalar ve metnin dönüşümü hakkındaki detaylar için Bkz, Terry, "Britain in Palestine (1917-1948) Occupation, the Palestine Mandate, and International Law", 196-209.
  37. Gutwain, "The Politics of the Balfour Declaration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation", 141-142.
  38. Interactive Encyclopedia of Palestine Question, "Balfour Declaration".
  39. Detaylı bilgi için bkz. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 49-51.
  40. Masalha, Expulsion of the Palestinians: The Concept of Transfer in Zionist Political Thought 1882–1948, 15.
  41. Said, "Zionism from the Standpoint of Its Victims", 9-10.
  42. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 68.
  43. Kudüs'ün işgalinden önce Archibald Murray komutasındaki İngiliz ordusu El-Ariş, Refah ve Gazze'yi kuşatarak işgal etmeye çalışmış fakat Türk ordusuna yenik düşmüşlerdir. Allenby'nin atanmasıyla birlikte 7 Kasım 1917'de Gazze ele geçirilmiştir. Detaylar için bkz, Leashout, Britain and the Arab Middle East: World War I. And Its Aftermath, 160-170.; Karakaş, "Hedef Kudüs: İngiliz Askeri ve Siyasi Stratejisinde Filistin Harekâtı", 471-487.
  44. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 88.
  45. McTague, "British Military Administration in Palestine 1917-1920", 57.
  46. Terry, "Britain in Palestine (1917-1948) Occupation, the Palestine Mandate, and International Law", 209.
  47. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 85.
  48. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 46.
  49. Aynı zamanda Suriye, Mısır, İngiltere ve ABD'de Arap protestoları patlak vermiştir. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 49.

50. Yoğunlukla Kudüs'te mukim olan Ortodox Yahudileri Siyonistleri desteklemeyip bilakis Siyonist Yahudilerin Kudüs'e gelmesini istememişlerdir. Özellikle Hayfa'da Osmanlı millet sisteminin vatansever üyeleri olan Seferad Yahudileri ile sonradan gelen Eşkenaziler arasında sürekli çatışma hâkim olmuştur. Bkz, Pappé, A History of Modern Palestine, 25-53.
51. McTague, "British Military Administration in Palestine 1917-1920", 59.
52. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 89-90.
53. McTague, "British Military Administration in Palestine 1917-1920", 60.
54. McTague, "British Military Administration in Palestine 1917-1920", 65.
55. McTague, "British Military Administration in Palestine 1917-1920", 63.
56. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 93.
57. ABD Başkanı Wilson tarafından bölgede inceleme yapmak üzere görevlendirilen komisyonun raporu. Detaylar için bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 93-94.
58. Detaylar için bkz. Deveci, "General Allenby Döneminde Filistin'de Askerî Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917–1920)", 41-46.
59. Konferans sırasında ve öncesi süreçte Siyonist temsilciler aktif bir şekilde sürece dahil olurken Filistin tarafından hiçbir temsilci sürece hiçbir şekilde katılmadığı gibi fikirleri de alınmamıştır. Bu sebeple, anlaşma maddelerinin içeriği tamamen Siyonist bir nitelik taşımaktadır. Bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 77.
60. Terry, "Britain in Palestine (1917-1948) Occupation, the Palestine Mandate, and International Law", 210.
61. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 232-233.
62. Terry, "Britain in Palestine (1917-1948) Occupation, the Palestine Mandate, and International Law", 246-47.
63. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 70-74.
64. Husan, "The Sionist Project and The British Mandate in Palestine", 971.
65. Terry, "Britain in Palestine (1917-1948) Occupation, the Palestine Mandate, and International Law", 246.
66. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 90-91.
67. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 148.
68. Mathew, "The Balfour Declaration and the Palestine Mandate, 1917–1923: British Imperialist Imperatives.", 234, 244.
69. Bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 120-137, 168-169.
70. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 148.
71. Shepherd, Ploughing Sand: British Rule in Palestine, 1917–1948, 36.
72. Sheffer, "British Colonial Policy-Making towards Palestine (1929-1939)", 314.
73. Detaylar için bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 159-160.
74. Sheffer, "British Colonial Policy-Making towards Palestine (1929-1939)", 314-15.
75. Bkz. Masalha, Expulsion of the Palestinians: The Concept of Transfer in Zionist Political

- Thought 1882–1948, 33-52.
76. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 160-61.
  77. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 172-73.
  78. Khalidi, The Iron Cage: The Story of Palestinian Struggle for the Statehood, 79-80.
  79. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 176.
  80. Bkz, Masalha, Expulsion of the Palestinians: The Concept of Transfer in Zionist Political Thought 1882–1948, 52-67.
  81. Khalidi, The Hundred Year's War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017, 46.
  82. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 179.
  83. Khalidi, The Hundred Year's War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017, 47-48.
  84. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 184.
  85. Khalidi, The Hundred Year's War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017, 50.
  86. Pappé, A History of Modern Palestine, 119-121.
  87. Konferansla ilgili detaylar için bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 190-91.
  88. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 193.
  89. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 195.
  90. Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 203.
  91. Yahudiler tarafından Kara Cumartesi olarak adlandırılır. Detaylar için bkz, Long, Palestine and British Perfidy: The Tragic Aftermath of the Balfour Declaration of 1917, 208.
  92. Khalidi, The Hundred Year's War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance 1917-2017, 71.